

Tieto tutkijan työpöydälle! Kysely elektronisten julkaisujen käyttäjälle

Vaasan yliopiston tulokset

Informaatikko Jonna Hahto
10.2.2012

Tiivistelmä

FinELib toteutti syys-lokakuussa 2011 tutkijoille suunnatun elektronisten julkaisujen käyttöä koskevan verkkokyselyn "Tieto tutkijan työpöydälle!". Vaasan yliopistosta kyselyyn vastasi 39 henkilöä.

Valtaosa vastaajista koki, että suurin osa tai vähintään puolet heidän tarvitsemistaan aineistoista on saatavilla e-muodossa. Vastaajat kaipasivat lisää erityisesti vanhempia julkaisuja e-muodossa sekä lehtien uusimpia numeroita, joiden saantia rajoittaa usein kustantajien asettama n. vuoden julkaisuviive eli embargo.

Kirjastolta käyttäjät toivoivat enemmän tietoa käytettävänä olevista aineistoista, mahdollisuutta laitteiden lainaukseen (esim. lukulaitteita) sekä tietopalvelua ja tiedotusta kirjaston tarjoamista palveluista. Kaikkia näitä palveluita kirjasto jo tarjoaa, mutta palveluiden näkyvyydessä on parannettavaa.

Sammandrag

I september-oktober 2011 förverkligade FinELib-konsortium webbenkäten "Kunskapen på forskarens skrivbord!!" som var riktad till forskare och gällde användningen av elektroniska publikationer. 39 personer från Vasa universitet besvarade enkäten.

Största delen av de som svarade upplevde att den största delen eller minst hälften av materialet de behöver finns tillgängligt i e-form. Svararna saknade i synnerhet fler äldre publikationer i e-form och de senaste numren av tidskrifter, vilka ofta är begränsade av förläggarnas ca ett års publiceringsfördröjning, d.v.s. embargo.

Användarna ville ha mer information av biblioteket om tillgängligt material, om möjligheten att låna apparater (t.ex. läsplattor) samt informationstjänst och informering om tjänster som biblioteket erbjuder. Biblioteket erbjuder redan dessa tjänster, men synligheten av dessa tjänster bör förbättras.

Abstract

In September-October of 2011, the FinELib Consortium carried out a web questionnaire among researchers called "Information at your elbow!". The questionnaire concerned the use of electronic publications. It was filled out by 39 people from the University of Vaasa.

The majority of respondents felt that most, or at least half, of the materials they need are available in electronic form. The respondents especially wanted more old publications in electronic form as well as the latest copies of journals, which are often restricted by publishers' one year embargo.

The library users were asking for more information about available materials, possibilities to borrow different devices (e.g. e-book reading devices) as well as information services and information on the services the library provides. The library already offers all these services, but the visibility of the services must be improved.

Sisällysluettelo

- 1 Kyselyn taustaa
- 2 Vastaajien taustatiedot
- 3 E-aineistojen saatavuus
- 4 Tiedonhaku ja tietolähteet
- 5 Kirjaston palvelut

1 Kyselyn taustaa

FinELib toteutti syys-lokakuussa 2011 elektronisten julkaisujen käyttöä koskevan verkkokyselyn "Tieto tutkijan työpöydälle!". Kysely suunnattiin yliopistoissa, yliopistollisissa sairaaloissa ja FinELib-konsortioon kuuluvissa tutkimuslaitoksissa työskenteleville tutkijoille.

Kyselyn tavoitteena oli selvittää, mitkä tieteelliset julkaisut ovat tutkijoille tärkeitä, vastaavatko saatavilla olevat elektroniset julkaisut tutkijoiden tarpeita, ja minkälaisia ongelmia tutkijat ovat kohdanneet käyttäessään elektronisia julkaisuja. Vaasan yliopistosta kyselyyn vastasi 39 henkilöä. Tässä raportissa esitellään pääosin Vaasan yliopistoa koskevia tuloksia, mutta vertailun vuoksi raportissa viitataan myös Åbo Akademin ja Hankenin tuloksiin. Åbo Akademin ja Hankenin tuloksissa ovat mukana sekä Turun/Helsingin ja Vaasan vastaukset.

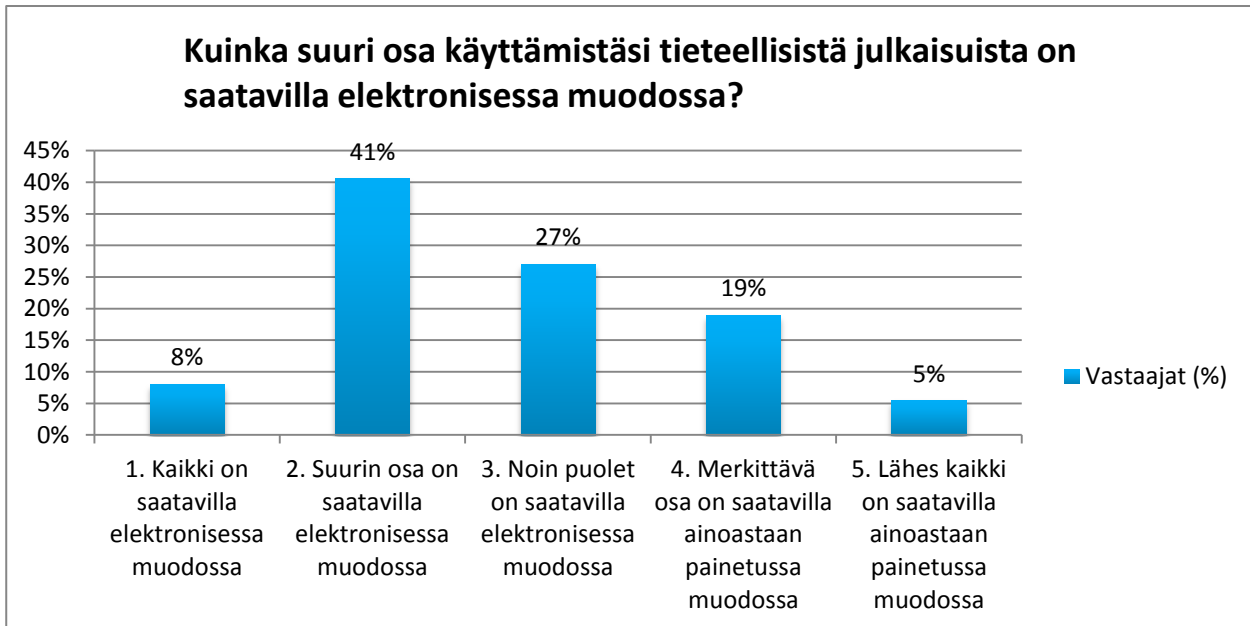
2 Vastaajien taustatiedot

Vaasan yliopiston vastaajat olivat iältään keskimäärin 38 -vuotiaita ja heistä naisia oli 51 % ja miehiä 49 %. Suurin osa vastaajista oli tutkijoita tai tohtorikoulutettavia, tohtorintutkinto löytyi 38 % vastaajista. Pääosin vastaajat ilmoittivat tekevänsä teoreettista tai empiiristä tutkimusta. Suunnittelu- ja kehitystyötä tehtiin vain jossain määrin tai ei lainkaan. Parhaiten edustettuja tieteenaloja olivat taloustieteet 31 %, humanistiset alat 28 % sekä yhteiskunta ja käyttäytymistieteet 20 %.

82 prosenttia vastaajista arvioi, että kohtalainen (31 %) tai huomattava osa (51 %) heidän työajastaan kuuluu tieteellisen kirjallisuuden tai lähdekirjallisuuden lukemiseen. Tutkimusaineiston keruu ja analyysi vie kohtalaisen (36 %) tai huomattavan osan (38 %) työajasta 74 prosentilta. Vastaajat julkaisevat pääasiassa englanniksi (68 %). Yhteistyötä on paljon muiden alan tutkijoiden kanssa.

3 E-aineistojen saatavuus

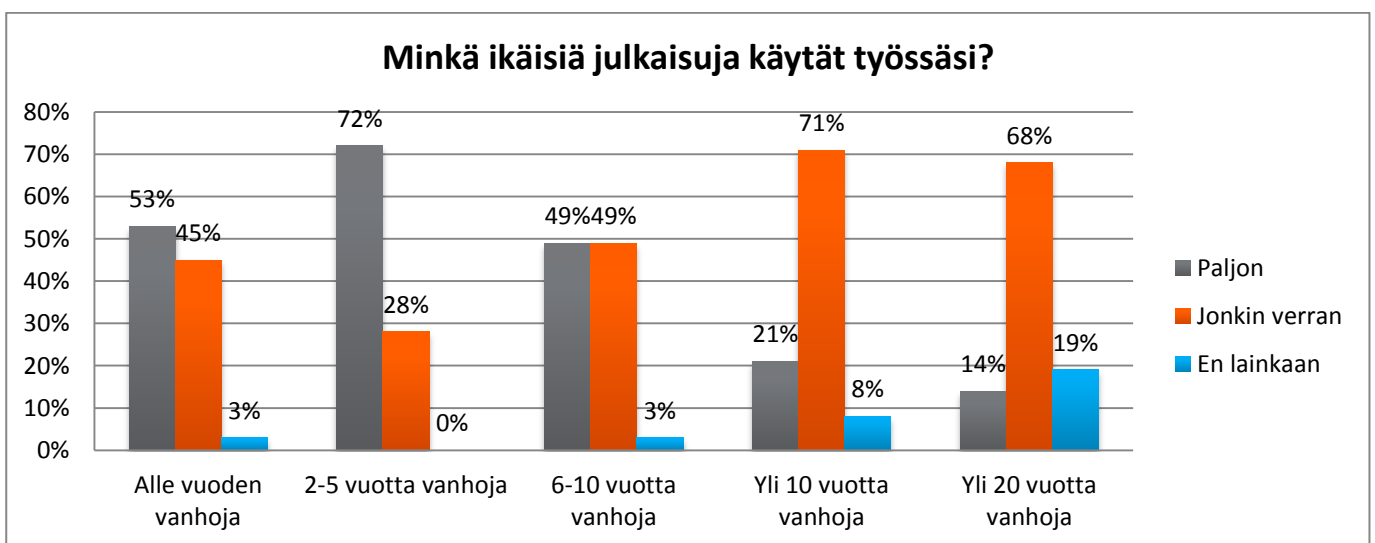
76 prosenttia vastaajista luki vertaisarvioituja kansainvälisiä tieteellisiä dokumentteja päivittäin tai viikoittain, suomalaisia dokumentteja taas luki 46 prosenttia. Alla olevassa taulukossa (taulukko 1) on esitetty vastaajien näkemykset elektronisten aineistojen saatavuudesta. 41 prosenttia koki, että suurin osa heidän käyttämistään tieteellisistä aineistoista on saatavilla elektronisena. 24 prosenttia taas ilmoitti, että merkittävä osa tai lähes kaikki on saatavilla vain painetussa muodossa.

Taulukko 1 Tieteellisten julkaisujen saatavuus

Aineistojen saatavuudessa on eri tieteenalojen kohdalla suuria eroja. Esimerkiksi taloustieteiden aineistoja on hyvin saatavilla elektronisessa muodossa, kun taas humanistiset alat ja kotimaiset aineistot ovat huonommin edustettuina. Elektroniset aineistot ovat painottuneet englanninkielisiin tieteellisiin lehtiartikkeleihin ja alat, joiden julkaisukäytännöt poikkeavat tästä esimerkiksi julkaisukielen tai julkaisufoorumien (kirja/lehti) suhteen ovat huonommin edustettuna.

Tutkijoiden käyttämien julkaisujen ikä on yksi niistä asioista, jotka nousivat esiin kyselyn tuloksissa - myös kansallisella tasolla. Tutkijat käyttävät enimmäkseen 0-10 vuotta vanhaa lähdemateriaalia, mutta yllättävän suuri osa ilmoitti käyttävänsä jonkin verran myös yli 20 vuotta vanhaa aineistoa. Taulukossa 2 on esitetty Vaasan yliopiston vastaajien käyttämien julkaisujen ikä.

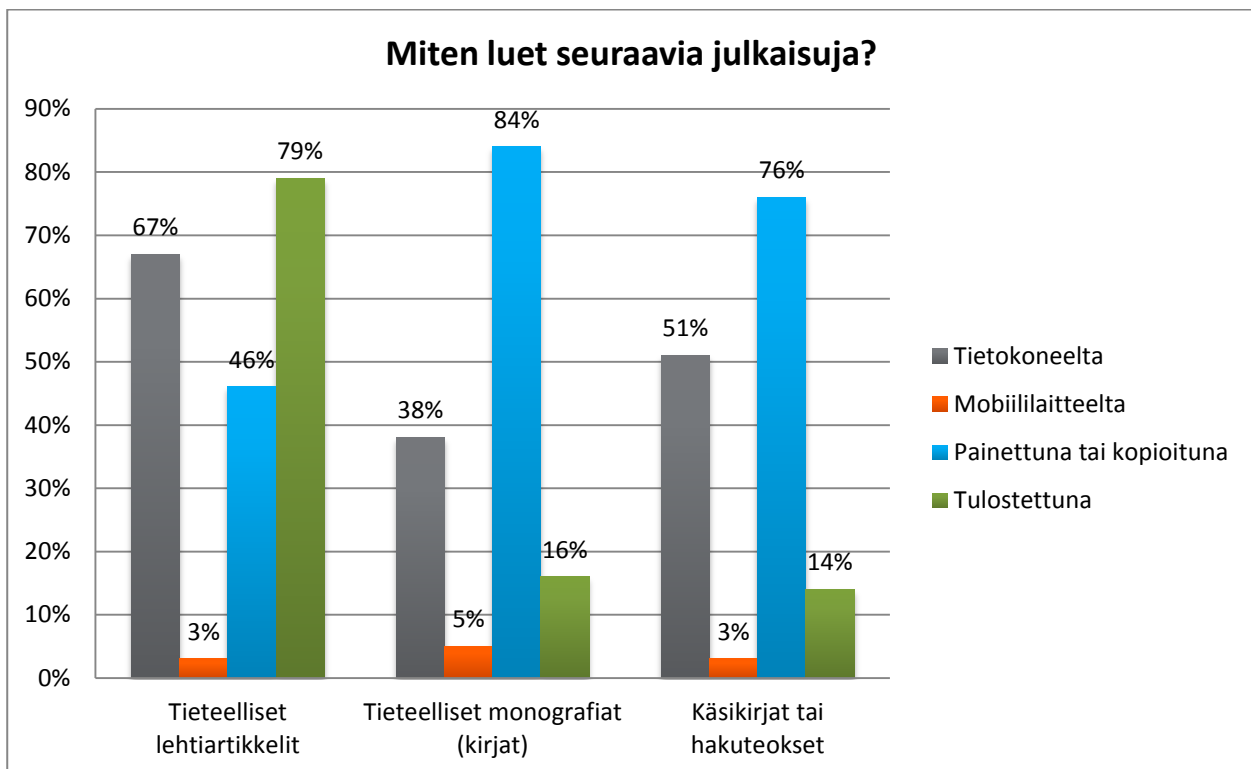
Taulukko 2 Vastaajien käyttämien julkaisujen ikä

Vastaajilta kysyttiin myös, mitä julkaisuja he eivät saa elektronisessa muodossa. Eniten mainintoja (6 kpl) saivat vanhemmat lehdet ja toiseksi eniten (5 kpl) lehtien uusimmat numerot, joiden saantia rajoittaa usein kustantajien asettama n. vuoden julkaisuviive eli embargo. Myös e-kirjat ja psykologian ja lääketieteen tieteelliset lehdet saivat muutaman maininnan.

Vastaajien näkemyksiin aineistojen saatavuudesta voi vaikuttaa ns. e-sokeus: monen lehden vanhemmat numerot voivat olla saatavilla kirjastossa paperimuodossa, mutta koska niihin ei pääse käsiksi heti verkon kautta, ei niitä käyttäjien kannalta ole olemassa. Joka tapauksessa tulokset aiheuttavat varmasti FinElibin taholla keskustelua siitä, että pitäisikö lisensoijia laajentaa vanhempiin aineistoihin. Nyt hankinta on keskittynyt enimmäkseen uusiin aineistoihin.

4 Tiedonhaku ja tietolähteet

Tieteellisistä artikkeleista luetaan suurin osa tulostettuna (79 %) tai painettuna tai kopioituna (46 %), mikä viittaa siihen, että tietokoneen näytöltä lukemista vierastetaan edelleen. Tietokoneelta artikkeleja lukee 67 prosenttia vastaajista. Kirjoja ja hakuteoksia luetaan odotetusti vähemmän tietokoneelta, sillä niitä on myös rajoitetummin saatavilla elektronisessa muodossa. Tosin Vaasan yliopiston hakuteosten valikoimaa on laajennettu koko ajan. Saatavilla on mm. *Encyclopædia Britannica* ja *Oxford Reference Online*, humanisteille ja kielitieteilijöille on tarjolla *Encyclopedia of Language and Linguistics* ja *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

Taulukko 3 Julkaisujen lukeminen

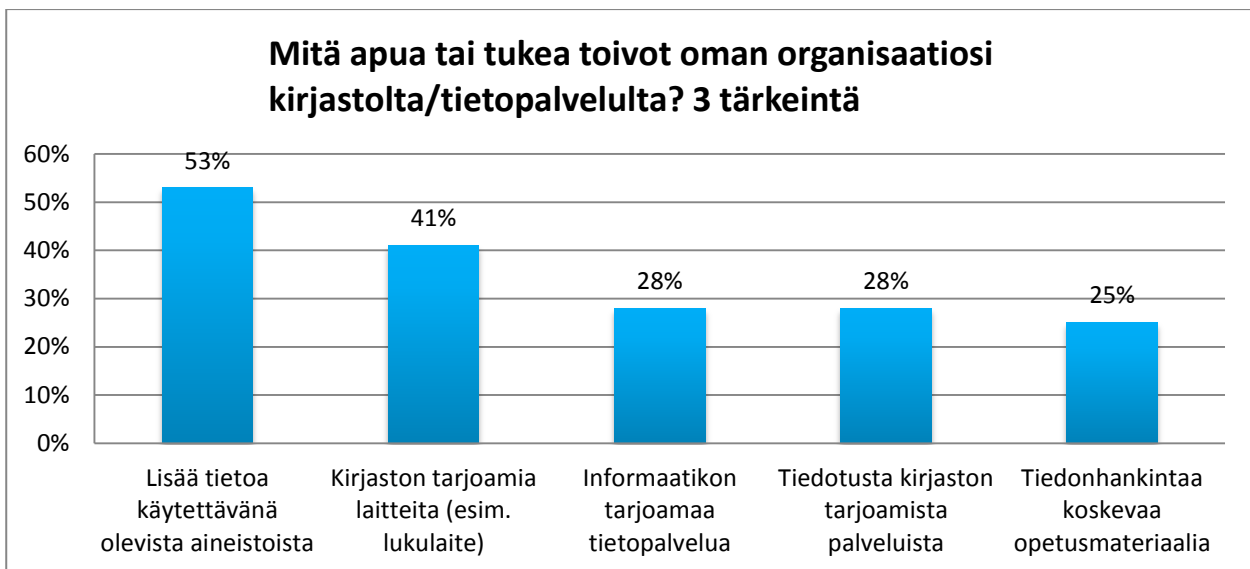
Vaasan yliopiston vastaajat aloittavat tiedonhaun yleensä Googlestä (85 %), kirjaston kotisivuilta tai Nelli – portaalista (62 %) tai kustantajan tietokannoista (46 %). Tämä noudattaa pitkälti kansallista jakaumaa.

Mielenkiintoisen vertailukohtaan tarjoaa Hanken, jonka vastaajien keskuudessa ylivoimaisesti suosituin tiedonhakukanava oli kirjaston kotisivu tai Nelli-portaali (93 %). Googlasta haun aloitti 50 %. Tarvitsemansa tiedon Vaasan yliopiston vastaajat löytävät useimmiten hakusanalla hakemalla, lähdeviitteiden kautta tai painettuja tai elektronisia aineistoja selailemalla. RSS-viitteet, sähköpostitiedotteet ja kirjaston henkilökunnan olivat vähiten käytettyjä tiedonlähteitä.

90 prosenttia vastaajista käyttää oman organisaationsa hankkimia maksuttomia aineistoja jatkuvasti. Moni ilmoitti ostavansa julkaisuja omalla rahalla jatkuvasti (16 %) tai satunnaisesti (46 %). 49 prosenttia vastaajista ostaa julkaisuja tutkimusprojektin rahoilla. Tämä viittaa siihen, että hankitut e-aineistot eivät kata kaikkia tarpeita ja että varsinkin uusien ja vanhojen lehtinumeroiden saatavuudessa on parannettavaa. Toisaalta tiedontarpeet voivat olla niin spesifisiä ja palvella yhden tietyn projektin tarpeita, että ei ole järkevää hankkia aineistoa koko yliopistolle.

5 Kirjaston palvelut

Kirjastolta ja kirjaston tietopalvelulta toivottiin enemmän tietoa käytettävänä olevista aineistoista (53 %), mahdollisuutta laitteiden lainaukseen (esim. lukulaitteita) (41 %) sekä tietopalvelua (28 %) ja tiedotusta kirjaston tarjoamista palveluista (28 %). Tiedot on esitetty taulukossa 4. Jakauma Hankenilla oli hyvin samankaltainen. Laitteiden lainausta toivovien määrä on huomattavasti suurempi kuin kansallisella tasolla. Osasyynä voi olla Tritonian lukulaite –projekti, joka on nostanut tutkijoiden tietoisuutta laitteista ja ehkä myös lisännyt kiinnostusta. Lukulaitteet ovat olleet henkilökunnan lainattavissa silloin, kun ne eivät ole kursseilla tai opetuksessa käytössä.

Taulukko 4 Kirjastolta toivottu tuki ja apu

E-aineistoista informoiminen koetaan selkeästi tärkeäksi. Tritonia tiedottaa esim. uusista e-aineistoista ja koekäyttöistä verkkosivuillaan ja yliopiston portaalissa. Vuodesta 2010 alkaen e-aineistoista (käyttökotot, uutuudet, vinkit) on tiedotettu erityisesti Twitterin kautta, mutta palvelu on nähtävästi vielä tuntematon

monelle Vaasan yliopiston tutkijalle. Lisäksi kirjasto järjestää erilaisia elektronisiin aineistoihin liittyviä lyhytkursseja lukukausittain ja myös tilauksesta. Tiedekuntien kanssa tehdään yhteistyötä mm. tiedekuntatapaamisten muodossa ja ne tarjoavatkin toivottavasti jatkossa foorumin, jonka kautta e-aineistoihin liittyvät toiveet, kysymykset ja kehitysehdotukset välittyvät puolin ja toisin.

Kirjaston toivottiin hankkivan enemmän vanhempia e-julkaisuja (esim. vuodesta 1985 lähtien) sekä myös uudempia, joiden saatavuutta hankaloittaa kustantajien asettama julkaisuviive (embargo). Myös yhteiskuntatieteiden ja kielitieteen lehtiä ja kirjoja toivottiin enemmän. Vanhojen ja uusien julkaisujen saatavuusongelmat hallitsivat myös vastauksia tutkijoiden kohtaamista tiedonhaun ongelmista.

Tietokantojen toimimattomuus ja Nellin hidas ja puutteellinen monihaku –toiminto saivat nekin muutamia mainintoja vastaajilta. Tutkijat kokivat raskaaksi sen, että samat tiedonhaut täytyy suorittaa monessa eri tietokannassa. Samat asiat esiintyivät myös Åbo Akademin ja Hankenin vastauksissa, tosin niissä mainittiin nimeltä useita lehtiä, joiden kokoteksteihin haluttiin päästä käsiksi. Tietokantojen ja aineistojen moninaisuus on haaste sekä kirjastoille että aineistojen käyttäjille, sillä keskeisten aineistojen tunnistaminen ja useiden eri käyttöliittymien hallinta vaatii aikaa ja paneutumista. Ns. yhden luukun –periaate ei vielä toteudu kunnolla tällä hetkellä, mutta toivottavasti tulevaisuuden uudet järjestelmät tuovat tähän muutoksen.